

ILDIKÓ LEHTINEN
HELSINKI

Puhuvatko esineet?

Marilainen rintakoru V. I. Zausajlovin kokoelmassa¹

---

1. Johdanto

Esineet ovat ihmiskäden tuotteita. Ne kuvastavat symbolisesti kulttuurin osa-alueita, ne ovat kulutustavaroita ja siten heijastavat sosiaalisia oloja ja prosesseja. Esineen fyysiset ominaisuudet kertovat valmistusprosessista ja -tekniikasta sekä esineen iästä. Arjan Appadurai korostaa, että esineet saavat merkityksiä ainoastaan ihmisten kautta (Appadurai 1986: 3, 5, 17, 36). Igor Kopytoff ja Bjørnar Olsen toteavat, että esineillä kuten ihmisillä on elinkaari (Kopytoff 1986: 67, 68; Olsen 2010: 48–49). Esineellä on menneisyys, joka alkaa valmistuksesta ja sisältää käyttäjän, käyttötarkoituksen ja ympäristön muutoksia. Vaikka esine on sama, tulkintamme siitä saattaa muuttua ajasta, paikasta ja käyttäjästä riippuen (Olsen 2010: 48–49). Museoissa esine identifioidaan uudelleen ja saa uusia merkityksiä. Museo muuntaa esineellistä kulttuuria symbolin tasolle kulttuuriperinnöksi. Museoesine ei ole käyttöesine, vaan tietyn ajan, paikan tai vaikkapa kansan vertauskuva (Baudrillard 1968: 103–105).

Tässä artikkelissa tarkastelen marilaista korua, joka ostettiin Suomen kansallismuseon suomalais-ugrilaisiin kokoelmiin venäläiseltä keräilijältä Vasilij Ivanovič Zausajlovilta (myös Zausailoff) vuonna 1909 osana laajaa

---

1. Professori Riho Grünthal osallistui opiskelijavuosiensa suomalaisten alkuperää selvittävään näyttelyyn ”Vipunen – näyttely Suomen kansan ja kielen alkuperästä” (Helsinki, Säätytalo, 16.10.–10.11.1985), jonka kuraattorina olen toiminut.

arkeologista kokoelmaa (Salminen 2003: 129). Marit, entiseltä nimeltään tšeremissit, on tapana jakaa etnisiin ryhmiin pähineiden levikin perusteella. Vuorimarit ja osa niittymareista käyttivät pitkää kaitaliinaa otsanauhan kanssa, mistä tuli heidän nimityksensä *šarpan-našmakan* [’pääliina-otsanauha’] -*mari*. Marilaisasutuksen pohjoisosissa entisen Jaranskin kuvernementin alueella marit pitivät sorokkaa pähineenä, mistä johtui *sorokan mari* -nimitys. Marin nykyisen tasavallan koillis- ja kaakkoispuolella sekä Udmurtian, Tatarstanin ja Baškortostanin diaspora-alueilla pähineenä oli kartiomainen *tjurik*-pähine.

Luettelokirjaan A. O. Heikelin käsialalla oli merkitty ainoastaan esineen nimike ”tšeremissiläisen naisen rintakoriste”. Mitä merkitystä on museoesineillä vailla kontekstietoa? Esineet ovat mykkiä ja ”puhuvat” ainoastaan ihmisen kautta. Voidaanko näiden esineiden valmistajia ja käyttäjiä jäljittää? Onnistuuko niiden paikantaminen? Esineillä on elinkaari, joka alkaa valmistuksesta ja päättyy lopulliseen käyttöön, joka on tässä tapauksessa museo. Museoesineet sellaisenaan eivät kerro mistään vaan tarvitsevat tulkitsijaa, joka ottaa huomioon niiden rakenteellisia eli fyysisiä ominaisuuksia, käyttöyhteyksiä eli funktioita ja hankintaan liittyviä tietoja. (van Mensch 1990: 141–157; Pearce 1992: 277; van Mensch & Meijer-van Mensch 2011: 18.) Tässä kirjoituksessa on tarkoitus palauttaa museoesineen merkityksiä käyttämällä merkitysanalyysin menetelmää (Häyhä et al. 2015). Tutkijan tehtävänä on avata esineen merkityksiä ja siten liittää se laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimalla materiaaleja ja niiden kertomaa sekä tukeutuen vertailumateriaaliin voidaan saada esineet puhumaan, paljastamaan niihin sisältyneitä ja sisällytettyjä merkityksiä. Metodi muistuttaa salapoliisityötä, jossa jokaisella osasella eli löydöllä on merkitystä kokonaiskuvan kannalta.

2. Koru ja sen hankinta

Korun silmiinpistäväenä piirteenä on hopeakolikoiden, tässä tapauksessa kopeekkojen, paljous:

Rintasolki riipuksineen (SU4944:12). Paljinsolki on messingistä valamalla tehty ja sen puolisuunnikkaan muotoiseksi levenevään alaosaan on leikattu uurteita ja ristin kuva. Paljin on rautalangasta taivutettu. Solki on ompelemalla kiinnitetty nelikulmaiseen nahkapalaan, jonka koko on 25 x 11 cm. Se on reunustettu helmikirjonnalla, jossa lasihelmien värit ovat valkoinen, sininen, punainen, keltainen ja helmiäinen. Nahkapalan keskelle on ommeltu tiheästi keskiaikaisia tipparahoja,

yhteensä 237 kpl, seitsemään riviin. Nahkapalan yläreunaan on kiinnitetty ripustusnauha, joka on puna-valko-keltaista ostopuuvillanauhaa. Rahat ja helmet on ommeltu nahkalevyyn paksulla pellavaisella langalla. (Lehtinen 1994: 292-293.)

Hankintatavaltaan keräilijä V. I. Zausajlovin kokoelman koru edustaa poikkeusta. Suomalais-ugrialaisten kielten sukulaisuuden katsottiin tarkoittaneen myös kulttuuriyhteyksiä, ja siksi 1800-luvun puolivälistä lähtien alettiin hankkia esineitä museokokoelmiin. Systemaattinen keruutoiminta oli vilkkaimmillaan vuosien 1877–1910 välisenä aikana. Suomalais-ugrilaisissa kokoelmissa satunnaisten lahjoitusten osuus on ollut vähäinen.

Herää kysymys, miksi kerääjä Zausajlov kiinnitti huomiota vuorimarilaiseen koraan. Vastaus löytyy Kazanin keskeisestä asemasta paikallisten suomalais-ugrialaisten kansojen etnografian tutkimuksessa. Kazan oli ikkuna itään, ja 1800-luvulla ei-venäläisten kansojen (inorodtsien) osuus oli noin 40 % alueen asukkaista (Geraci 2001: 31–32). Venäjällä kansatieteellisen tutkimuksen kehukset määritteli akateemikko K. M. Baer vuonna 1846. Tutkimuskohteeksi määriteltiin ei-venäläisten kansojen kulttuuriperintö, ja tätä linjaa noudatettiin Kazanin yliopistossa ja sen museoissa. Kazaniin perustettiin vuonna 1878 Arkeologian, historian ja etnografian seura, jonka tavoitteena oli vähemmistökansojen tutkimus (Stepanov 1946: 189; Guščina 2019: 52). Seuran jäsenten joukossa oli mm. Vasilij Ivanovič Zausajlov (vuodesta 1878), Ivan Nikolaevič Smirnov (vuodesta 1885), turkologi Nikolaj F. Katanov (vuodesta 1884), museonhoitaja Stepan Kirovič Kuznecov (vuodesta 1884) ja valokuvaa- ja K. I. Sofonov (vuodesta 1890).

”Muuten ei Kasaninkaan yliopistossa ole juuri minkälaisia kansatieteellisiä harrastuksia. Tosin siellä perustettiin 1878 seura, jonka ohjelmaan myös kuului kansatiede, mutta varojen puuttuessa se ei sanotulla alalla vaikuta paljon mitään. Halua siihen kuitenkin ei aivan puuttuisi, sen huomasiin syksyllä 1884”, kirjoitti A. O. Heikel matkapäiväkirjaansa (Heikel: Matkamustiinpanokirja 1884D). Tilanne kuitenkin muuttui I. N. Smirnovin ansiosta (Katanov 1904: 32–39; Kuznecov 1904: 214–216; Guščina 2013: 37, 44). Hän teki kesällä 1889 yhdessä Kazanin yliopiston kansatieteen ja numismatiikan museon hoitajan, maantieteilijä Petr Viktorovič Traubenbergin ja virolaisen kielentutkijan Mihkel Vesken kanssa ensimmäisen laajan tutkimus- ja esinehankintamatkan marien pariin. Esinekokoelma tallennettiin Kazanin yliopiston historiallisen museon kokoelmiin (Smirnov 1892: 442–446; Gibadullina & Gibadullin 2017: 16; Guščina 2019: 60, 75). Tutkimuskohteen valinta oli luontevaa, koska Smirnov oli isän puolelta marilainen (Kuznecov 1904: 215; Geraci 2001: 310). Smirnov oli seurannut Edward Tylorin ja Herbert Spencerin edustamaa kansatieteellistä evolutionismia. Hän tiedosti,

että modernisaation myötä kulttuuriperintö muuttuu ja tässä mielessä pyrki väistyvän ja katoavan talonpoikaiselämän tallentamiseen (Smirnov 1891: 3–6; 1892: 442–446; Ahmetova & Masalova 2015: 79).

Miksi Zausajlov hankki rintakorun? Vaikka Arkeologian, historian ja etnografian seurassa ei Zausajlovilla ollut ratkaisevaa roolia, hän todennäköisesti oli tietoinen Seuran tapahtumista ja näin myös etnografisista kokoelmista. Zausajlov puolestaan panosti Kazanin kaupungin tieteellisteollisuusmuseon toimintaan, joka avattiin 1895 ja josta tuli Tatarstanin kansallismuseo (Hudjakov 1923: 10, 14). Toisaalta maaseudulla liikkunut Zausajlov saattoi havainnoida marilaisia naisia koruineen, jotka herättivät mm. ranskalaisen historiantutkijan Alfred Rambaud'n mielenkiintoa. ”Marinaisten (tšeremissinaisten) rinnassa on kaksi nelikulmaista nahasta tehtyä levyä, jotka on koristeltu hopeakolikoin, ja siirretty sukupolvelta toiselle. Numismaatikko saattaisi tehdä hienoja löytöjä näissä kävelevissä mitalimuseoissa.” (Rambaud 1879: 41.) Marien koruja oli esillä maatalous- ja teollisuusnäyttelyissä Kazanissa (Osokin' 1890: 110), Nižnij Novgorodissa ja jopa Moskovassa. Keräilijänä Zausajlov saattoi havaita näitä ”rahakokoelmia” ja ymmärtää niiden rahallisen ja museaalisen arvon. Tuskin häntä kiinnosti suomalais-ugrilainen kielisukulaisuus, sen sijaan kallisarvoinen ja museaalisesti merkittävä esine saattoi herättää kerääjän mielenkiinnon.

V. I. Zausajlovin kokoelmassa on muitakin kulttuurihistoriallisia esineitä, jotka on luetteloitu Kansallismuseon yleis-etnografisiin (silloin vierasheimosiin) kokoelmiin. Isovenäläiset pukukappaleet, puukäsityön taidon näytteet, ortodoksiseen uskontoon liittyvät ristiriipukset, ikonit ja matkikonit sekä tataarien korut ja vyöt olivat antiikkiesineitä, joita keruuhetkellä pidettiin museokelpoisina. Kazanissa oli useita antiikkikeräilijöitä, joilta museot ja myös yksityiset olivat hankkineet esineitä. Esimerkiksi Arkeologian, historian ja etnografian seuran museon kokoelmiin hankittiin messinkisiä ikonia, silkkisarafaaneja, kokošnik-päähineitä ja muita kalliita naisten pukukappaleita kauppias Vladimir Mihajlovič Bogomolovilta 1903–1908. Turkkilaisten kielten tutkija N. F. Katanov osti tunguusipuvun kokoelmiin antiikkikauppias Jakub Išmeevilta vuonna 1904 (Guščina 2019: 84, 85). Zausajlov hankki esineet antiikkikauppialta eikä itse ollut niitä paikan päältä ostamassa. Näistä esineistä ei ole kontekstietoja eikä muitakaan tietoja, kenties koska keräilijälle ne olivat tunnettuja ja vielä laajalti käytössä eikä niitä siksi ole pidetty tärkeänä määritellä.

Kuvat 1–2 (vas.): Vuorimarilaisen naisen rintakoriste, oikea ja nurja puoli. Suomen kansallismuseo SU4944:12. Kuvat Matti Huuhka. Museovirasto.

3. Analyysi

Tarkastelen ensin yllä mainitun korun esiintymistä museokokoelmissa ja kirjallisuudessa. Samalla kiinnitän huomiota näiden korujen käyttöön ja käyttöyhteyksiin, levinneisyyteen ja aikatasoon.

Suomen kansallismuseon kokoelmissa on Zausajlovin hankkiman marilaisen rintakoristeiden lisäksi kaksi muuta vastaavaa koristetta. Toinen niistä on suomen kielen professorin August Ahlqvistin matkalta vuodelta 1856. Koru kuului vuorimarilaiseen morsiuspukuun (Haltsonen 1955: 111–112; Vahter 1953: 178; Ahlqvist 1982: 74, kirje 60):

Rintakoriste *širkama* (SU240:7) on kooltaan 23 x 16 cm ja ommeltu täyteen tipparahoja, joita on 297 kpl. Koristeiden sivu- ja yläreunoihin on kiinnitetty lasihelmiä, joiden värit ovat vihreä, keltainen, musta ja valkoinen. Paljinsolki on valettu messingistä, sen alaspäin levenevässä puolisuunnikkaan muotoisessa osassa on kaivertamalla tehty ruusukuvio. (Lehtinen 1994: 292–293.)

Tšuvassin kieltä tutkinut Ahlqvist kuvaili seikkaperäisesti matkakertomuksessaan nimenomaan tšuvassinaisten rintakoruja mainiten samalla, että myös vuorimarinaiset käyttivät samanlaista:

Toinen näiden kansojen (Tscheremissien) ja Tšuvassien vaimoilla yhteinen tapa puvussansa hopea-rahojen käyttäminen koristeina. Viimeksi mainituilla on hopea-rahoilla (10, 15, 20, 25 ja 30 kop. arvosta) silattu ei ainoastaan tukka-nauhat ja korvien takaa koukuista riippuvat korttelia pitkät lentit, vaan myöskin ja erinomaittain se niinkutsuttu schulgemé. Tämä on noin 8 tuumaa pitkä ja 4 t. leveä nahka-nauhasta kaulalta riippuva rintojen päällä, ja jonka ulko-puoli kokonansa on päällystetty siihen ommelluilla hopea-rahoilla. Työläs on sanoa tämän koristimen muuta toimittavan kuin sanovan että kuin päällä-päin jo on näin kallista tavaraa, mitä aarteita ei sitten alla ole! Ja se kuuluu Tšuvassilaisvaimoista olevan niin rakas että eivät yksikään henno siitä luopua. Päässä on heillä pukineena valkea huntu, jonka helma riippuu hartioilla, vaan jota keuhalla harvoin pidetään. (Ahlqvist 1859: 104–105.)

Kuva 3: Vuorimarilaisia Vasil'surskin alueelta. Kuva Andrej Osipovič Karelin. Marijcy, Etnolog.ru, <<http://etnolog.ru/image.php?id=MARI>>

Ahlqvistin huomioiden marien ja tšuvassien yhdenmukaisesta pukeutumisesta saivat vahvistusta tšuvassilaiselta kansanvalistajalta ja etnografilta Spiridion Mihajlovilta, joka avusti Ahlqvistia matkalla (Ahlqvist 1859: 92–93, 100–101; Dmitriev 2003: 135). Mihajlov selosti yksityiskohtaisesti vuorimarinaisten pukuja ja koruja artikkeleissaan vuosien 1852–1857 välisenä aikana viikkolehdessä *Kazanskije gubernskije vedomosti*. Kirjoituksessaan vuorimarilaisista häistä hän esitteli yksityiskohtaisesti häävieraiden rintakoristetta:

”Rinnalle kiinnitetään kaksi isokokoista šalkamaa (tšuv. šulke-me), joista ylimmäinen on pituudeltaan ja leveydeltään korttelin (= 17,78 cm) mittainen, ja alempi kaksi kertaa sitä suurempi; paksuun nahkaan on ripustettu pieniä hopearahakolikoita muutamiin riviin suomujen tapaan, reunoihin taas kookkaampia kolikoita viisikopeekkaisista neljännesrupliin ja alareunaan taas valkoisia helmiä, joita kutsutaan kyypäimiksi. Nämä šalkamat peittävät nuoren vuoritšeremissinaisen rinnan.” (Mihajlov 1854: 135. Käännös venäjältä suomeksi kirjoittajan.)

Kansatieteilijä Axel Olai Heikel pysähtyi kesällä 1884 vuorimarilaisessa Pörtnyrin kylässä (nykyinen Gornomarijskin piirikunta, Marin tasavalta) taiteilija Agathon Reinholmin kanssa. Heikel tutki kirjontakoristelua ja teki esinehankintoja (Suomalais-ugrilaiset esinekokoelmat SU2396), Reinholm taas dokumentoi piirtämällä ja maalaamalla pukukulttuuria (Lehtinen 2004: 47–60). Keruuolot olivat vaikeat. Yhteistä kieltä ei ollut, varsinkaan naiset eivät osanneet venäjää. Heikel sai yhteyden kuvattaviin ja haastateltaviin kahden paikallisen opettajan avulla. Nuoret suomalaiset yöpyivät kahden viikon ajan Ivan Jakovlevič Moljarovin kotona, joka toimi Kuznecovon koulun opettajana ja tunsipaikan ja ihmisiä. (Heikel: Matkamuistiinpanot 1884/3: 99–100; Sergeev 2002: 125–136.) Kazanin hengellisestä seminaarista valmistunut opettaja Jakov Afanas’jev oli toisena avustajana. (Heikel: Matkamuistiinpanot 1884/3: 101; Niiranen 1977: 86–89; Lehtinen 1992: 41–49; Sergeev & Fedoseeva 2012: 61.)

Raskaat rahakorut olivat arvotavaraa, joista ei luovuttu helposti. Arvatenkin Heikel sai paikallisilta apua rintakorun hankintaan. Tietoja Heikel sai Moljarovilta, mutta kylässä hän kierteli Afanes’jevin kanssa. Heikelin ja Moljarovin muistiinpanoista sekä Reinholmin akvarellista käy ilmi, että rintasoljella kiinnitettiin naimisissa olevan naisen *šarpan*-päälliinan kaulan yli rinnalla kulkeva osa mekon rintamukseen:

”Rintakoriste *širkama* on 31 x 16 cm:n kokoinen nelikulmainen nahkapala, joka on ommeltu täyteen hopearahoja, joita on 434. Reunassa on moniväristä helmikirjontaa. Alareunaan on ommeltu tiheästi kaurisimpukan kuoria. Hevosenkengän muotoisen soljen paljin puuttuu. Saattaa olla, että koriste oli alun perin käytössä toisen samanlaisen kanssa, siinä tapauksessa tämä oli kahdesta alempi.” (Heikel: Matkamuistiinpanokirja 1884D: 19, 109; Suomalais-ugrilaiset kuvakokoelmat SUK21: 85; Suomalais-ugrilaiset esinekokoelmat SU2396:104.)

Rintakoruja pidettiin kaksin kappalein rinnassa. Korujen valmistus edellytti taitoa ja vaurautta. Kun tarkastellaan koruja fyysisinä esineinä, selviää, että, niissä on rakenteellisia eroja.

A. O. Heikelin hankkima koru on täydellinen. Siinä on tallella sekä helmikirjonta, rahat että kaurisimpukoiden (*Cypraea moneta*) kuoria eli kyypäimiä. Saattaa olla, että tämä koriste oli alkuperäisen omistajan kahdesta korusta toinen, nimittäin alimmainen. Ahlqvistin hankkimassa korussa ei ole lainkaan kaurisimpukan kuoria eikä edes niiden ompeluun viittaavia pistojälkiä. Voidaan ainoastaan olettaa, että tämä saattoi olla kahdesta korusta ylimmäinen. Zausajlovin hankkima koru on huonokuntoinen. Rahoja puuttuu ja osa lasihelmistä oli korvattu toisilla, alkuperäisiä isommilla lasihelmillä. Se

Kuva 4: Vuorimarilainen nainen. Odeždy Russkogo gosudarstva, Акварели Ф. Г. Солнцева. Часть 3: 70. LiveJournal, Nashe_nasledie: <<https://nashe-nasledie.livejournal.com/525744.html>>

viittaa siihen, että korua oli saatettu lainata toiselle morsiamelle, jolla mainittua korua ei ole ollut. Mareilla oli tapana palauttaa koru niin, että viimeinen käyttäjä oli lisännyt siihen jotain omaa lainan korvaukseksi ja samalla onnea tuottavaksi. Korun alareunassa ei ole kaurisimpukan kuoria, sen sijaan on säännöllinen rivi pistojälkiä oletettavasti muistona niiden ompelusta. Rahoja saatettiin irrottaa, vaikka siihen aikaan uuden, muodikkaan korun, *tängän kajtan* -rahanauhan, kokoamiseen tai myytäväksi edelleen. Pietari Suuren Antropologian ja etnografian museon kerääjä I. Pedrovskij tiesi kertoa, että vuorimarilaiset naiset myivät koruistaan irrotettuja kopeekkojaan tšuvasseille jatkokäyttöön. (Zadneprovskaja 1982: 126.)

Kertooko korujen fyysinen kunto korujen iästä? Koruja oli käytetty ja niiden kunnosta oli pidetty huolta. Todennäköisesti niitä oli käytössä ainakin joitakin sukupolvien ajan. Muistakaamme, että saksalainen akateemikko G. F. Miller (myös Müller) merkitsi muistiin pikkutarkasti vuorimarinaisten *širkama*-korua. (Miller 1791: 18.) Numismaatikko G. I. Spasskij ajoitti koristeen tipparahoja (ven. *mordovka*) peräti 1600-luvulle. (Spasskij 1954: 190.)

Herää kysymys, miten kauan vuorimarien koriste oli käytössä. Kansatieteilijä Ivan Nikolaevič Smirnov (1856–1904) lähti laajalle tutkimusmatkalle marien, mordvalaisten, udmurttien ja tšuvassien pariin vuosina 1888 ja 1889. Hän kuvaili vuorimarien koristetta monografiassaan:

Siirtyessämme Kostroman ja Vjatkan kuvernementeista Nižnij Novgorodin ja Kazanin alueille, havaitsimme selkeän muutoksen: helmi luovuttaa paikkaansa rahakolikoille; helminauhan (*šju-šer*) sijasta on rahanauhoja (*šju-akš*), helmin kirjoitus rintakoristeen tilalla – nelikulmainen tai sydämenmuotoinen nahkapala, joka on täyteen ommeltu rahakolikoita, joiden joukossa 1600-luvun hopeakopeekatkaan eivät ole harvinaisia – *širkama*, *pyčkama*. (Smirnov 1889, 77. Käännös venäjistä suomeksi kirjoittajan.)

Koristeen nimi *шаркамá* esiintyy V. P. Troickij'n marilais-venäläisessä sanakirjassa, joka julkaistiin vuonna 1893. (Troickij 1893: 76.) Turkologi G. J. Ramstedt tutki vuorimaria kesällä 1898 Tyšnalin kylässä (Vilovatovon / Samsolan piirikunta, Koz'modem'jansk). Ramstedtin julkaisemassa sanakirjassa mainitaan rintakoru *šarkämä* morsiamen koristeena. Nuorelta 18-vuotiaalta kielenoppaalta Timofej Kuzminilta saatujen tietojen mukaan koru oli nahkapala, joka oli peitetty hopeisin kolikoin. Koristeita pidettiin rinnassa kaksin kappalein yhdessä *tšepotška*-hopeaketjun kanssa. Haastatteluaihana koru ei kuitenkaan enää ollut käytössä. (Ramstedt 1902: 131.) Vuonna 1906 paikkakunnalla liikkunut kielentutkija Yrjö Wichmann totesi saman:

Vuoritsheremissien luona oleskelin Jelasy-nimisessä isonlaisessa kirkonkylässä. Kansallispuvun koristeet ja agremangit häviävät sieltä häviämistään, mahdollisimman täydellisinä ne esiintyvät vain parhaimmissa juhlatiloissa (os. häissä). Useat koriste-esineet, kuten esim. *ošpu* ja *šerkämä* ovat niin harvinaisia, että niitä vain hakemalla löytää. (Wichmannin kirje A. O. Heikelille 20.3.1906, Heikel: Kirjekokoelma.)

Vuorimarilaisia esittävällä kuvastolla on lisäarvoa, ja niihin sisältyy uutta informaatiota. I. N. Smirnovin aloitteesta valokuvaaja Konstantin Trifonovič Sofonov (myös Safonov, 1851–?) lähti kuvausmatkalle vuonna 1878 Volgan alueen suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvien kansojen pariin. Kokšamarin alueella Sofonov otti kuvia vuorimarinaisista rinnassaan rintakoristeinen solki. (Museoviraston suomalais-ugrilaiset kuvakokoelmat SUK621: 92.) Kuvia oli esillä mm. Nižnij Novgorodin teollisuusnäyttelyssä 1878 (Ètnografičeskaja vystavka 1878: 42) ja vuonna 1890 Kazanin Tieteellis-teollisuusnäyttelyssä. (Smirnov 1890.) Pietari Suuren Antropologian ja etnografian museon (Kunst-kameran) toimesta opettaja ja kotiseuduntutkija Ivan Konstantinovič Zelenov teki esineenhankintamatkan Volgan seudun kansojen, marien, tšuvassien ja tataarien pariin kesällä 1909. Hän otti kuvan Koz’modem’janskin alueella naisesta, jonka rinnassa on kaksi rintakoristetta allekkain (Nikitina 2010: 113–120; Pietari Suuren Antropologian ja etnografian museon esinekeräykset MAE 1610-15). Vuonna 1925 Marin kotiseutumuseon tutkimusmatka suuntautui mm. Nižnij Novgorodin alueelle, jossa kerääjä ja Marin silloisen kotiseutumuseon (nyt Marin kansallismuseon) perustaja Timofej Jevsevjev otti kuvan vuorimarinaisista, joilla oli ollut mainittu koriste. (Museoviraston suomalais-ugrilaiset kuvakokoelmat SUK905: 293, 296, 297.) Zelenovin ja Jevsevjevin ottamat kuvat paljastavat, että kuvaushetkellä korut olivat väistymässä käytöstä. Morsiamen tai nuoren naisen sijaan kuvissa oli poseeraamassa iäkkeitä naisia. Voidaan olettaa, että he pukivat vanhat ja käytöstä poistetut koristeet kuvaajan pyynnöstä osoituksena entisajan pukeutumisesta.

4. Päätelmät

Rintakoriste on monitulkintainen. Solki viittaa käytännölliseen funktioon eli kiinnitykseen ja samalla symboliseen merkitykseen, statukseen eli aviosäätyyn. Korulla on kiinnitetty naimisissa olevan naisen šarpan-pääliina mekon rintamukseen. Koriste kuului ainoastaan hääpukuun ja sen jälkeen nuorten naimisissa olevien naisten juhlapukuun.

Rahojen lukumäärä ja materiaali eli hopea viittasivat talouteen ja suvun vaurauteen. 1500-luvulla Keski-Venäjä joutui Venäjän valtakunnan haltuun, ja marit sekä naapuritšuvassit sijoittivat turkiskaupasta, hunajan tai mehiläisvahan myynnistä saatuja rahoja naisten koruihin (Spaskij 1954: 189–238). Naisen mittana oli suvun vauraus, ja sen osoituksena oli naisten käyttämä korukokonaisuus. A. O. Heikel muisti mainita, että nimenomaan ne naiset, joilla oli koristeita kaksi allekkain, edustivat vauraita sosiaalisia oloja (Heikel: Matkamuistiinpanokirja 1884D; Museoviraston suomalais-ugrilaiset kuvakokoelmat SUK21: 85). S. M. Mihajlovin mukaan marien ja

myös tšuvassinaisten rahakoristeiset korut olivat yli sadan ruplan arvoisia eikä jokaisella naisella ollut varaa omistaa sellaisia (Mihajlov 1854: 138).

Kiiltävät rahat tulkitaan usein amuleteiksi. Myös marien käsitysten mukaan hopearahat ovat edustaneet auringon kiiltoa ja sen voimaa, ja siten uskottiin rahojen suojelevan pahalta silmältä. (Lehtinen 1994: 133–137; Paine 2004: 91–97.) S. M. Mihajlov mainitsi, että naiset puhdistivat rahakorujaan saippualla kiiltäviksi ennen käyttöä (Mihajlov 1854: 138).

Koriste oli lisäksi etnisen ja paikallisen identiteetin merkki. Paidansolki oli yleisesti marien käyttämä kiinnitin ja samalla koriste. Nahkapalaan ommeltuja solkia oli käytössä niin vuori- kuin myös niittymarien parissa. Paikallisia eroja kuitenkin oli. Morkin alueen niittymarinaisilla nahkalevyn muoto oli kulumistaan pyöristetty puolisuunnikas. Nelikulmainen rintakoriste taas oli nimenomaan vuorimarinaisten koru, josta käytettiin *šarkama* / *šarkämä* -nimitystä (Moisio & Saarinen 2008: 767). Ahlqvistin ja Mihajlovin tapaan Klavdija Kozlova ja Tamara Molotova mainitsevat lisäksi *šalkama* / *šulkama* -nimen (Kozlova 1978: 254; Molotova 1981: 96; Molotova 2020: 32–76), joka viittaa tšuvassilaisen, miltei samanlaisen koristeen nimeen, joka on *šulkeme* (Nikolaev et al. 2002: 92).

Esineet ovat mykkiä ja saavat merkityksiä ihmisen kautta. Daniel Millerin mukaan esineet kertovat sosiaalisista suhteista ja ihmisen asemasta yhteisössä (Miller 1998: 10–13). Fyysinen olemus eli materiaali antaa esineestä jotain tietoa, metalliseos voi paljastaa koruverstaita, kirjonta- ja kudontalangat paikallisuuden, puulajit viitannevat lähiympäristöön. Materiaalien perusteella voi tehdä joitakin päätelmiä myös aikatasosta ja käyttöyhteydestä.

Tutkijan tulkinta on kuitenkin muuta kuin esineeseen kätkeyty tarina. Korun elinkaari oli monipolvinen. Tutkijana olen päätellyt, että marilainen rintakoriste kuuluu vuorimarien koruihin. Samalla olen pohdiskellut, olisiko tämä ollut toinen kahdesta allekkain käytettävästä korusta, kuten ompelupistojen jäljet antavat ymmärtää. Paikkakunnan tarkka määrittely puuttuu, koru olisi voinut olla yhtä hyvin käytössä vuorimarien parissa Koz'modem'janskin tai Vetlugajoen alueella. Käyttäjän aviosäätö on selvä, hän oli naimisissa. Voidaan aprikoida lisää. Ostohetkellä korun omistaja kenties ei enää pitänyt korua, ei siis ollut aivan nuori, pikemminkin keski-ikäinen. Hän saattoi luopua korusta taloudellisen ahdingon vuoksi tai siitä syystä, ettei hänellä ollut tytärtä, joka olisi perinyt korun äidin kuoltua. Kolmas syy voisi olla uusi puku-muoti Kazanin ja Nižnij Novgorodin vuorimarikyliässä. Uudistettuun pukuun kuului mekon lisäksi esiliina ja uusia korutyyppejä, kuten rahoista koottu *tänkän kajtan* -kaulanauha ja *tsepoška*-ketjut, joiden päässä oli risti (Molotova 1981; Lehtinen 1983; 1994: 253–254, 172–173). Koru oli aktiivikäytössä 1860–1880-luvuilla, sen jälkeen kuitenkin vähenevässä määrin. Koristeesta

puuttuu rahoja ja kaurisimpukan kuoria. Olisiko se osoitus siitä, että rahoja irrotettiin, vaikka toiseen käyttöön? Rahoja koristeltuja kaulanauhoja pidettiin vuorimarien alueella yleisesti vielä 1950-luvulle asti. Olisiko siitä irrotettu rahakolikoita ja ripustettu niitä kaulanauhaan? Vai onko rahakolikoista ja simpukoista tullut lasten leluja? Olisiko kerääjä Zausajlov hankkinut korun vasta I. N. Smirnovin esineenhankintamatkojen jälkeen eli 1890-luvulla tai vaikkapa Kazanin teollisuusnäyttelyn jälkeen?

Vastattavia kysymyksiä jää edelleen paljon. Vuorimarilainen nainen on kuitenkin korun taustalla, ja samalla vuorimarilaisten naisten esteettinen näkemys. Tarkoittaako luopuminen korusta, että kantaja ei enää uskonut korussa piilevään suojelemaan tarkoitukseen? Koettiin, että kaulanauha, jonka päästä riippui risti, oli tehokkaampi kuin entinen pahalta silmältä suojeleva rahakoru?

Lähteet

Painamattomat lähteet

- Heikel, A. O. Kirjekokoelma. Museoviraston arkisto- ja tietopalvelut, Kansatieteen aineisto, Heikelica.
- Heikel, A. O. Matkamuistiinpanot 1884/ 3. Vuoritjeremissien maassa kesällä 1884. Museoviraston arkisto- ja tietopalvelut, Kansatieteen aineisto, Heikelica.
- Heikel, A. O. Matkamuistiinpanokirja 1884D. Museoviraston arkisto- ja tietopalvelut, Kansatieteen aineisto, Heikelica.
- Museoviraston suomalais-ugrilaiset kuvakokoelmat.
- Pietari Suuren Antropologian ja etnografian museon esinekokoelmat (Kunstkamera).
- Suomen kansallismuseon suomalais-ugrilaiset esinekokoelmat.

Painetut lähteet

- Ahlqvist, Aug. 1859. *Muistelmia matkoilta Wenäjällä vuosina 1854–1858*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ahlqvist, August. / Hirvonen, Maija & Lahikainen, Kaisu (toim.). 1982. *Kirjeet: Kielimiehen ja kaukomatkailijan viestejä 1845–1889* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 374). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Ahmetova & Masalova 2015 = Ахметова, А. Р. & Масалова, О. А. 2015. Роль И. Н. Смирнова в создании Университетского музея отечествоведения и музея Общества археологии, истории и этнографии. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств* 4–1. 40–43.
- Appadurai, Arjun. 1986. Introduction: commodities and the politics of value. Teoksessa Appadurai, Arjun (toim.), *The social life of things: Commodities in cultural perspective*, 3–63. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baudrillard, Jean. 1968. *Le système des objets*. Paris: Gallimard.
- Dmitriev 2003 = Дмитриев, В. Д. 2003. *О чувашском ученом и писателе середины XIX века: С. М. Михайлове и его сочинениях о чувашах, марийцах и русских Волжско-Сурского края*: Учеб. пособие. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та.
- Ētnografīšeskāja vystavka 1878 = Этнографическая выставка 1867 года Императорского Общества любителей естествознания, антропологии и этнографии состоящего при Императорском Московском Университете. *Известия любителей естествознания, антропологии и этнографии* XXIX.
- Geraci, Robert P. 2001. *Window on the East: National and Imperial Identities in Late Tsarist Russia*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Gibadullina & Gibadullin 2017 = Гибадуллина, Н. М. Н. & Гибадуллин, Р. М. 2017. И. Н. Смирнов как музейный собиратель. *Вестник Марийского государственного университета* (Серия «Исторические науки Юридические науки» 4 (12)), 14–20. <<https://cyberleninka.ru/article/n/i-n-smirnov-kak-muzeyny-sobiratel/viewer>> (Luettu 16.04.2023.)
- Guščina 2013 = Гущина, Елена. 2013. *Этнографический музей Казанского университета: история формирования и основные этапы развития*. Казань: Отечество.
- Guščina 2019 = Гущина, Елена Геннадьевна. 2019. Этнографическое собрание Императорского Казанского университета: История формирования и развития = Ethnographic collections of the Imperial Kazan university: History of formation and development. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете* 39 (1–2). 5–255.
- Haltsonen, Sulo. 1955. August Ahlqvistin kansatieteellisestä tutkimustyöstä. *Kalevalaseuran vuosikirja* 35, 105–122.
- Hudjakov 1923 = Худяков, А. Х. 1923. История Казанского Губернского Музея. Теoksessa *Казанский губернский музей за 25 лет: Юбилейный сборник статей*. Казань: Типография Комбината Издательства и Печати «Восток».
- Häyhä, Heikki & Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena. 2015. *Merkitysanalyysimenetelmä* (Suomen museoliiton julkaisuja 64). Suomen museoliitto.

- Katanov 1904 = Катанов, Н. Ф. 1904. И. Н. Смирнов (некролог). *Журнал министерства народного просвещения* 9. 32–39.
- Kopytoff, Igor. 1986. The cultural biography of things: commoditization as process. Teoksessa Arjun Appadurai (toim.), *The social life of things: commodities in cultural perspective*, 64–92. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kozlov 1978 = Козлова, К. И. 1978. *Очерки этнической истории марийского народа*. Москва: Издательство Московского университета.
- Kuznesov 1904 = Кузнецов, С. К. 1904. И. Н. Смирнов (Некролог.) *Этнографическое обозрение* 1902(2). 214–216.
- Lehtinen, Ildikó. 1983. Muotitietoisien vuorimarinaisen puku. Teoksessa Sammallahti, Leena (toim.), *Res referunt repertae: Niilo Valonen 1913–1983* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 183), 137–157. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtinen, Ildikó. 1992. Field expeditions as a source of Finno-Ugrian ethnology. Teoksessa Räsänen, Matti (toim.), *Pioneers: The History of Finnish Ethnology* (Studia Fennica. Ethnologica 1), 41–49. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Ildikó. 1994. *Tscheremissischer Schmuck: Ethnographische Untersuchung* (Travaux ethnographiques de la Société Finno-Ougrienne 14). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura – Museovirasto.
- Lehtinen, Ildikó. 2004. Agathon Reinholm – suomalainen taiteilija sukukansojen parissa. Teoksessa *Suomen Museo* 111, 47–60. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Mihajlov 1854 = Михайлов, С. М. 1854. Свадьбы горных черемис Казанской губернии. *Казанские Губернские Ведомости* 36, 37. 133–148.
- Miller 1791 = Миллер, Герардъ Фридрихъ. 1791. *Описание живущихъ въ Казанской губернии языческихъ народовъ, яко то черемись, чувашъ и вотяковъ*. Санктпетербургъ: Императорская Академия Наук.
- Moisio, Arto & Saarinen, Sirkka. 2008. *Tscheremissisches Wörterbuch* (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXXII – Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 151). Aufgezeichnet von Volmari Porkka, Arvid Genetz, Yrjö Wichmann, Martti Räsänen, T. E. Uotila und Erkki Itkonen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <<https://doi.org/10.33341/sus.877>>
- Molotova 1981 = Молотова, Т. Л. 1981. Традиционная и современная одежда горных марийцев. *Археология и этнография Марийского края* 5. 74–99.
- Molotova 2020 = Молотова, Тамара Лаврентьевна 2020. *Марийский костюм*. Йошкар-Ола: Национальный музей Республики Марий Эл.
- Niiranen, Timo. 1977. A. O. Heikelin tutkimusmatka tšeremissialueelle kesällä 1884. Teoksessa Laatumen, Saima-Liisa (toim.), *Tieteen matkamiehiä* (Kalevalaseuran vuosikirja 57), 80–98. Porvoo: Werner Söderström.

- Nikitina 2010 = Никитина, Г. А. 2010. Роль региональных корреспондентов в формировании этнографических коллекций Русского музея (по финно-угорским материалам И. К. Зеленова). *Вестник Удмуртского университета* 2010(3). 113–120.
- Nikolaev et al. 2002 = Николаев, Василий & Иванов-Горков, Геннадий & Иванов, Виталий. 2002. *Чувашиский костюм от древности до современности = Чăваш тумĕ аваллăхран паянлăха = The Chuvash costume from ancient to modern times*. Москва – Чебоксары – Оренбург.
- Olsen, Bjørnar. 2010. *In defense of things: Archaeology and the ontology of objects*. Lanham: Altamira Press.
- Osokin' 1890 = Осокинъ, Н. А. 1890. *Каталогъ научно-промышленной выставки 1890 г., состоящей подъ покровительствомъ его императорскаго высочества государя наследника цесаревича: Историко-этнографическое отделение*. Казань: Типография Н. А. Ильяшенко.
- Paine, Sheila. 2004. *Amulets: A world of secret powers, charms and magic*. London: Thames & Hudson.
- Pearce, Susan M. 1992. *Museums, objects and collections: A cultural study*. Washington: Smithsonian Institution, London: Leicester University.
- Rambaud, Alfred. 1879. *History of Russia from the earliest times to 1880*. Translated by L. B. Lang. Vol. I. C.F. Boston: Jewett Publishing Co.
- Ramstedt, G. J. 1902. *Bergtscheremissische Sprachstudien* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XVII). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Salminen, Timo. 2003. *Suomen tieteiliset voittomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935* (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Sergeev 2002 = Сергеев, Олег. 2002. Туныктышо, методист, йылмызе. И. Я. Моляров – XIX курымын лӱмлӧ марий енге. *Ончыко* 2002(4). 125–136.
- Sergeev & Fedoseeva 2012 = Сергеев, О. А. & Федосеева, Н. А. Выпускники-марийцы Казанской учительской семинарии. *Финно-угроведение* 2012(1). 59–75.
- Smirnov 1889 = Смирнов, И. Н. 1889. Черемисы: Историко-этнографический очерк. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском Университете VII*.
- Smirnov 1890 = Смирнов, И. Н. 1890. *Этнография на Казанской научно-промышленной выставке*. Казань.
- Smirnov 1891 = Смирнов, И. Н. 1891. *Задачи и значение местной этнографии*. Из публичных лекций, читанных 6 и 12 апреля 1891 г. в пользу Общества Археологии, истории и Этнографии. 3–6. Казань.
- Smirnov 1892 = Смирнов, И. Н. 1892. Музей Отечестваведения. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете X*. Вып. 4. 442–446.

- Spasskij 1954 = Спасский, Г. И. 1954. Денежное обращение на территории Поволжья в первой половине XVI в. и так называемые мордовки. *Советская археология* XXI. 189–238.
- Stepanov 1946 = Степанов, Н. Н. 1946. Русское географическое общество и этнография (1845–1861). *Советская этнография* 1946(4). 187–206.
- Troickij 1893 = Троицкий, В. П. 1893. Черемисско-русский словарь. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете* XI (1). 53–84.
- Vahter, Tuuni. 1953. August Ahlqvistin vuori-tšeremisseiltä tuomaa esineistöä. *Kalevalaseuran vuosikirja* 33. 176–183.
- van Mensch, Peter. 1990. Methodological museology – or, towards a theory of museum practice. Teoksessa Pearce, Susan (toim.), *Objects of knowledge* (New research in museum studies 1), 141–157. London: Athlone.
- van Mensch, Peter & Meijer-van Mensch, Léontine. 2011. *New trends in museology*. Celje: Museum of Recent history.
- Zadneprovskaja 1982 = Заднепровская, А. Ю. 1982. Марийские украшения XIX–начала XX в. как этнографический источник. *Сборник Музея антропологии и этнографии* XXXVIII. 122–134.